

OTİZME SAHİP ERGEN ÖĞRENCİLERİN UZAKTAN EĞİTİM DENEYİMLERİNİN EBEVEYN ARACILIĞI İLE İNCELENMESİ

Şura ÇETİN¹
Tuğsat ERCAN²

Özet

Covid-19 salgınının ülkemizde görüldüğü ilk tarihten bu yana uzaktan eğitim çalışmaları ile süreç devam ettirilmektedir. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin kişisel özellikleri gereği bu süreçten ne kadar fayda sağladığının araştırılması önem arz etmektedir. Bu araştırma Covid-19 kapsamında uzaktan eğitim yoluyla eğitimlerine devam etmek durumunda kalan orta ve ağır düzey otizm spektrum bozukluğuna sahip ergen öğrencilerin deneyimlerinin ebeveynleri aracılığı ile incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmaya bir özel eğitim uygulama okulunda bulunan, 8 otizm spektrum bozukluğuna sahip öğrenci velisi katılmıştır. Araştırmada nitel bir araştırma yöntemi olan olgubilim (fenomenoloji) tercih edilmiştir. Katılımcılara ait demografik değişkenlerin (Yaş, Medeni Durum, İnternete Erişim, Kullanılan Araç, Kullanılan Uygulama) yanı sıra mülakat tekniği ile elde edilen veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Buna göre kategoriler oluşturulmuş, elde edilen kategorilerden kategoriler arası ilişkilere ulaşılmıştır. Bir diğer deyişle araştırmanın temaları bu kategorilerin ortak anlam oluşturması ile elde edilmiştir. Araştırma uzaktan eğitimin olumlu ve olumsuz etkilerini öğrenci ve ebeveyn boyutunda ele almaktadır. Bulgular ilgili alan yazınla ilişkilendirilerek tartışılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Uzaktan Eğitim, Covid-19, Ebeveyn

INVESTIGATION OF DISTANCE LEARNING EXPERIENCES OF ADULT STUDENTS WITH AUTISM BY PARENTAL

Abstarct

Since the first date of the Covid-19 outbreak in our country, the process has been continued with distance education studies. It is important to investigate how students with autism spectrum disorder benefit from this process due to their personal characteristics. This study aims to examine the experiences of adolescent students with moderate and severe autism spectrum disorder, who have to continue their education through distance education within the scope of Covid-19, through their parents. 8 parents of students with autism spectrum disorder in a special education practice school participated in the study. Phenomenology, a qualitative research method, was preferred in the study. In addition to the demographic variables of the participants (Age, Marital Status, Internet Access, Tool Used, Application Used), the data obtained through the interview technique were collected. The obtained data were analyzed through content analysis. Accordingly, categories were created, and the relationships between categories were obtained from the obtained categories. In other words, the themes of the research were obtained by creating a common meaning of these categories. The research deals with the positive and negative effects of distance education in student and parent aspects. The findings were discussed in relation to the related literature and recommendations were given.

Keywords: Autism, Distance Learning, Covid-19, Parents

GİRİŞ

2019 yılı Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan ancak 13 Ocak 2020 tarihinde tanımlanan Covid-19 (Sağlık Bakanlığı, 25 Aralık 2020a) hastalığının tüm dünyada hızlıca yayılım göstermesi nedeniyle -Türkiye'de

¹ Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans Öğrencisi, cetinsura@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7663-979X

² Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi, tugsatonline@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6753-6526

ilk vakanın ortaya çıktığı- 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi ilan edilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 25 Aralık 2020b). Ülkemizde 12 Mart tarihi itibarıyla ise tüm eğitim kademelerinde okulların geçici bir süre kapatılması ve uzaktan eğitime geçilmesi kararı alınmıştır. 25 Aralık 2020 itibarıyla okulların kapalı olması nedeniyle ülkemizde etkilenen öğrenci sayısı 24,901,925 kişi iken dünya da kısmi olarak açılan okullar dâhil 661,162,718 öğrenci olduğu görülmektedir (UNESCO, 2020).

Pandeminin yayılmasını engellemek amacıyla okulların kapatılması ya da yerel önlemler alınması neticesinde milyonlarca öğrenci bu süreçten etkilenmiştir (UNESCO, 2020). Pandeminin getirmiş olduğu bu ani değişimin etkilerini azaltmak adına ülkemizde de uzaktan eğitim yoluyla eğitim hizmetleri devam ettirilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Eğitimde Bilişim Ağı (EBA) internet ve televizyon üzerinden uzaktan eğitim sürecine katkıda bulunurken, öğretmenler tarafından ZOOM ve MS TEAMS gibi farklı çevrimiçi uygulamalar aracılığı ile uzaktan eğitim devam ettirilmiştir (Kalaç vd., 2020, s.3). Bu aşamada engel durumu bulunan dezavantajlı grupların eğitim eşitliği fırsatından yararlanması için uzaktan eğitim faaliyetleri özel eğitim okullarında da uygulamaya konmuştur. Bu kurumlarda yer alan otizm spektrum bozukluğuna (OSB) sahip öğrencilerin akademik, iletişim ve sosyal becerilerinin gelişmesinin yanı sıra uygulanan programların etkililiğinin incelenmesi açısından okulların önemi ortaya çıkmaktadır (Stenhoff vd, 2020, s.211). Nitekim Ulusal Otizm Merkezi'nin Ulusal Standartlar Raporu'na göre (2009, s.1) araştırmacılar kullanılan tedavinin etkililiğini ev, okul ya da hastane gibi gerçek ortamlarda işe yaraması ortaya koymaktadır. Pandemi ile birlikte OSB tanılı öğrenci ve ebeveynleri bakımından otizmle eş zamanlı olarak zihinsel engel, karmaşık iletişim ihtiyaçları ve yoğun davranış desteği gibi kapsamlı destek ihtiyaçları bulunan öğrencilerin OSB tanısı olmayanlara göre ev rutinine geçmede daha çok zorlanacakları beklenmektedir (Stenhoff vd. 2020, s.211).

OSB tanılı öğrencilere verilecek eğitim, Bakanlık tarafından hazırlanan programlar çerçevesinde oluşturulan Bireysel Eğitim Programı (BEP) ile belirlenir (Özel eğitim hizmetleri Yönetmeliği, 2018, s.11). Ancak bu programın hazırlanma ve revize edilebilmesi için öğrencinin eğitsel değerlendirmesinin okuduğu okulun yönetici, rehber öğretmen ya da sınıf öğretmeni tarafından okulda ya da okuluna en yakın başka bir kurumda çalışan kişilerce gözlemlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Rakap vd, 2017, s.13). Bununla birlikte uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri ve öğrenme stillerinin göz önünde bulundurularak eğitim ortamının hazırlanması önem arz etmektedir (Sirem ve Baş, 2020, s. 996). Ayrıca özel eğitimin temel ilkelerinden olan öğrencilere bireysel farklılıkları ve eğitim ihtiyaçları gözönünde bulundurularak yeterli ve yetenekleri doğrultusunda eğitimin sunulması hükümleri, (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018, s.2) pandemi şartlarında kısıtlanmaktadır.

OSB tanılı öğrencilerin eğitiminde bilimsel dayanaklı uygulamaların yanı sıra uygulamalı davranış analizine yönelik yöntem ve tekniklerin etkili olduğu bilinmektedir (Cavkaytar, 2015, s. 17). Öğrenciye yeni bir beceri öğretimi esnasında hazırbulunuşluğuna uygun yapılacak yardım tipleri, fiziksel yardım, model olma ve sözel yönerge (MEB, t.y., s. 36). Ancak uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin ancak sözel yönerge ve kısmen model olarak beceri öğretimi yapabilecekleri düşünülmektedir. Bu ise fiziksel yardım ile beceri kazanabilecek öğrenciler için ayrı bir güçlük olabilir. OSB tanılı bireylerin iletişim

kurma ve sürdürmede güçlük, duyuşsal az ya da çok uyarılma özelliklerinin yanı sıra aynılıkta ısrar ve rutine bağıllık özellikleri (APA, 2013, s. 25-26) eklendiğinde uzaktan eğitime uyum sağlamada zorlanmaları ve direnç göstermeleri beklenebilir.

Uzaktan eğitim sürecinde sınırlı becerilere sahip olan OSB' li öğrencilerin yaşadığı bir diğzer zorluk bilgisayar ve tablet gibi oyun, video vb. amaçlı kullanılan araçların çevrimiçi eğitim aracı olarak kullanılmaya evrilmesi ve bu evrim aracılığıyla öğrenciden bir dizi geleneksel ve dijital okuryazarlık becerilerinin yanı sıra sınırlı sayıda pekiştireç varlığında kalmaları gerekliliğidir (Stenhoff vd. 2020, s. 211-212). Aile üyelerinin özel eğitim sürecinde eğitimin her aşamasına aktif olarak katılması beklenmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğı, 2018, s.3). Bakıcı ve aile üyelerinin öğrenciye eğitim programlarının verilmesi ile ilgili az bilgi ve deneyime sahip olmaları OSB tanıli öğrencilerin eğitime erişimi açısından bir başka engel olarak karşımıza çıkmaktadır (Stenhoff vd., 2020, s.212). Yine bu aşamada öğrencilerle ilgilenen öğretmenlerin otizm ile ilgili bilgilerinin sınırlılığı (2016 yılı öncesi zihinsel, İşitme ve görme engelliler öğretmenliğı müfredatında otizme az yer verilmesi ve sınıf öğretmenlerinin özel eğitim kadrosuna geçmesi nedeniyle) eğitim hizmetinden en az faydalanan grubun OSB tanıli bireyler olduğunu ortaya koymaktadır (Rakap vd. 2017, s.57-63). Bununla birlikte özel eğitim öğretmenleri tarafından sınıf ortamında birden çok öğrenciye ulaştırılan materyallere anlık uyarlamalar yapılabilirken, uzaktan eğitim sürecinde öğrencilere bireysel olarak materyal hazırlamak ek süre gerektirebileceğı gibi öğrenciye bakım veren kişilerin eğitilerek sorumluluğun paylaşılması gerekmektedir (Stenhoff vd. 2020, s.212). Özellikle OSBli bireylerin sosyal gelişim becerilerinin aile tarafından yapılandırılmış sosyal ortamlarda takibinin yapılp, bağımsızlığını artırıcı fırsatlar sunulması yaşadıkları topluma entegre olabilmeleri için önemlidir (MEB, t.y., s. 107-108).

Covid kapsamında uzaktan eğitim ile ilgili araştırmalar incelendiğinde öğretmen görüşleri (Akkaş Baysal ve Ocak, 2020; Bakioğlu ve Çevik, 2020; Bayburtlu, 2020; Çakın ve Külekçi Akyavuz, 2020; Demir ve Kale, 2020) ile ilgili çalışmalar öne çıkmaktadır. Becker vd. (2020, s.14) dikkat eksikliğı ve hiperaktivite tanısı olan öğrenci ve velilerinin bu tanıya sahip olmayan öğrencilere göre uzaktan eğitim sürecinde daha çok zorluk yaşadıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte Bozkurt (2020) ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik olumlu ve olumsuz algılarını metafor analizi ile ele almıştır. Stenhoff vd.(2020) OSB' li öğrencilerin öğretmenlerine yönelik uzaktan eğitim sürecinde materyal kullanımı, iletişim ve davranışsal destek sağlayabilmeleri için stratejiler oluşturmuşlardır. Sirem ve Baş (2020) okuma güçlüğü olan ilköğretim öğrencileri ve ebeveynleri ile bir çalışma yapmış ve uzaktan eğitim sürecine dair öğrenci ve ebeveynlerin algılarını ortaya koymuşlardır.

Pandemi sürecinde ani bir şekilde geçilen uzaktan eğitim süreci ile ilgili öğrencilerin eğitim süreçlerinin devam ettirilmesi normalleşme açısından önemli görölmektedir. Alan yazın incelendiğinde orta ve ağır OSB tanısı olan öğrencilerin uzaktan eğitim deneyimleri ile ilgili bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte otizm tanısı olan öğrencilerin kişilik özellikleri dikkate alındığında bu süreçten diğzer öğrenciler kadar fayda sağlayıp sağlamadıklarının araştırılmasının otizimli öğrencilerle ilgili yeni öğretim yöntem ve tekniklerinin belirlenmesi açısından fayda sağlayacağı düşünölmektedir. Ayrıca ailelerin bu süreçteki deneyimlerinin ele alınmasının çocuğun akademik, sosyal ve psikolojik süreçlerine etki etmesi

beklenmektedir. Bu doğrultuda araştırmada orta ve ağır düzey otizme sahip öğrencilerin ve ailelerinin uzaktan eğitim süreçlerinin incelenmesi amaç edinilmiştir. Bu araştırma ışığında özel eğitim uygulama okullarına kayıtlı orta ve ağır OSB tanısı olan öğrencilerin ebeveynleri ile uzaktan eğitim süreçlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada bireylerin yaşadıkları bağlamda bakış açılarını inceleyerek insanların yaşamlarının karmaşıklığını bilmeyi ve anlamayı sağlayan nitel bir araştırma deseni tercih edilmiştir (Wang, 2013. s. 285). Bireylerin deneyimlemiş oldukları bir olguya dair yaşantı, algı ve bu olguya yükledikleri anlamları ortaya çıkartmak maksadıyla olgunun kavram ve temalar çerçevesinde tanımlanmasını sağlayabilmek adına nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim (fenomenoloji) yöntemi tercih edilmiştir (Kocabıyık,2015. S. 63). Olgu bilim araştırmalarında bireylerin o olguya dair deneyimlerinin olması ve bu şekilde veri elde edilmesi sağlanmaktadır. Araştırmacı elde edilen tüm verileri veri azaltılmasının birçok adımı yoluyla olguya dair tüm bireylerin genel olarak sahip oldukları deneyimlerin özünü tanımlamayı sağlar (Creswell, 2013, s.122). Olgubilim sadece bir açıklama süreci değil aynı zamanda araştırmacının da yorum yaptığı bir yorumlama sürecidir (Creswell, 2007, s. 59)

Örnekleme

Mevcut çalışmanın yapılabilmesi için öncelikle Sakarya Üniversitesi'nden etik kurul izni alınmıştır. Örneklem seçiminde ölçüt temelli örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Creswell' e (1998Akt: Wang, 2013. s. 300; 2013, s.150) göre ölçüt temelli örneklem oluşturulurken, katılımcıların araştırma kapsamında ele alınan durumu yaşamış olmaları ve bu deneyimleri açıklayabilir olmaları gereklidir. Bu nedenle veriler Ocak 2021de Sakarya iline bağlı bir özel eğitim uygulama okuluna kayıtlı olup uzaktan eğitim gören orta ve ağır derece otizmlili ergen bireylerin ebeveynlerinden edinilmiştir. Araştırmada OSB tanısı olan öğrencilerin uzaktan eğitim deneyimlerinin incelenebilmesi için amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile örneklem oluşturulmuştur. Araştırmaya 12 ebeveyn dâhil edilmiş ancak 4 ünün katılmak istememesi üzerine araştırmaya 8 ebeveyn ile devam edilmiştir. Ebeveynlerin yaşları 42 ile 54 arasında değişmekte olup 7 kişi evli 1kişi ise bekârdır. Araştırmaya 5 anne katılmış ve bu kişiler A1, A2, A3 şeklinde kodlanmış, 3 baba katılmış ve B1,B2,B3 şeklinde kodlanmışlardır. Demografik değişkenlerle ilgili bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin özellikler

Katılımcılar	Yaş	Medeni Durum	İnternete Erişim	Kullanılan Araç	Kullanılan Uygulama
B1	46	Evli	Var	Cep Telefonu	Whatsapp,Zoom

B2	54	Evli	Var	Cep Telefonu	Whatsapp
B3	42	Evli	Var	Cep Telefonu	Whatsapp
A1	47	Bekâr	Var	Cep Telefonu	Whatsapp,Zoom
A2	50	Evli	Var	Cep Telefonu	Whatsapp,Zoom
A3	48	Evli	Var	Cep Telefonu	Whatsapp
A4	44	Evli	Var	Cep Telefonu	Whatsapp, Zoom
A5	45	Evli	Var	Cep Telefonu	Whatsapp

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmada OSB' li öğrencilerin uzaktan eğitimde yaşadıkları durumların incelenmesi için ebeveynleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler ayarlanmıştır. Araştırma sorularının 5 tanesi demografik değişkenleri ele alırken 10 soru deneyimlerin incelenmesi amaçlı yarı yapılandırılmış görüşme sorularıdır. Yarı yapılandırılmış sorular hazırlanırken konu ile ilgili alanyazın taranmış ve oluşturulan sorular 5 uzman görüşü alınarak (Türkçe, İstatistik, Psikolojik Danışman, Özel Eğitim, Sosyal Bilimler) düzenlenmiştir. Hazırlanan soruların ebeveynler tarafından anlaşılabilir olmasına ve yönlendirici olmamasına özen gösterilmiştir.

Creswell (2013, s. 164), bireylerle yüz yüze görüşme imkânının bulunmadığı durumlarda telefon yoluyla görüşmenin en iyi yol olduğunu öne sürmüştür. Bu nedenle pandemi şartları gereği gönüllü ebeveynler ile telefon görüşmesi yapılmış ve bu görüşmeler ebeveynlerin onayı doğrultusunda kayıt altına alınmıştır. Görüşmeye başlamadan önce her bir katılımcıya çalışmanın amacı ve içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Görüşmeler yaklaşık 40 dakika sürmüş ve ebeveynlerin kimliğinin gizli kalması için anneler A1, A2 şeklinde babalar ise B1, B2 şeklinde kodlanarak verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin yorumlanması aşamasında içerik analizi tekniğinden faydalanılmıştır. İçerik analizinde elde edilen her türlü materyalin kodlanarak veri haline getirilmesi esas alınır (Berg ve Lune, 2016, s.344-345). Bu aşamada analiz nitel ya da nicel veriler tümevarımsal ya da tümdengelimli bir şekilde yapılabilirken daha önce söz konusu olan fenomenle ilgili araştırmaların eksik olduğu ya da parçalanmış ve keşif ihtiyacı duyulan durumlarda tümevarımsal yöntem tercih edilir (Elo ve Kyngas, 2008, s.113). Veriler pek çok araştırmacının ele aldığı şekliyle önce verilerin hazırlanması ve organizasyonu devamında, verileri kodlama ve kodlanan verileri temalara indirgeme son olarak ise veriyi şekil, tablo ya da tartışma şeklinde sunarak analiz etmeyi içerir (Creswell, 2013, s.180). Bu araştırmada elde edilen ses dosyaları önce deşifre edilerek yazılı hale getirilmiş ve Creswell'in (2013 s. 183-195) yöntemi esas alınarak her bir katılımcının öncelikle ne deneyimlediğinin üstünde durulmuş ve ilk kategoriler oluşturulmuştur. Devamında veriler kodlanmış ve kodlanan veriler temalara indirgenerek tablolar ve tartışma olarak sunulmuştur (Creswell, 2013, s. 180).

Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği

Araştırmanın veri kaybını engellemek, geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak için telefon görüşmeleri kayıt altına alınmıştır. Araştırmanın geçerliliği için uzman görüşü alınmış aynı zamanda araştırmadan elde edilen

21 kategorinin her biri için onu en iyi temsil edeceği düşünülen alıntılara yer verilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği için kayıtlar dinlenerek kategorilendirilmiş ve temalarla ilişkilendirilmiştir. Devamında bir uzmandan bu kategori ve temaların eşleştirmesinin yapılması istenmiştir. Bu aşama görüş birliği ve görüş ayrılıkları tespit edilerek Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği Güvenirlilik = Görüş Birliği / (Görüş Ayrılığı + Görüş Birliği) x 100 formülü kullanılmıştır (Akt: Baltacı, 2017, s. 8; Bozkurt, 2020, s.7). Buna göre 2 kategori farklı bir tema ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre araştırmanın güvenilirliği, Güvenirlilik = $19 / (2 + 19) \times 100 = \%90,48$ olarak hesaplanmıştır. Miles ve Huberman'a (1994) göre kodlayıcılar arasındaki görüş birliğinin %80 olması beklenmektedir (Akt: Baltacı, 2017, s.8). Bu durumda araştırmanın güvenilir olduğu söylenebilir.

BULGULAR

Bu bölümde otizme sahip öğrencilerin velilerinden elde edilen uzaktan eğitim süreci verileriyle ilgili içerik analizine dair bulgular öncelikle tema ve alt temalara ayrılmış devamında kategoriler verilmiştir. Bu aşamada oluşturulan tema ve alt temalar araştırmanın amacıyla ilişkilendirilerek verilmiştir. Aynı zamanda bulguların açıklanması esnasında bu temalar ele alınmış ve bu temaları açıklayacak en iyi alıntılara yer verilmiştir. Analizlere dair detaylı bilgiler Tablo 2. ve Tablo 3.'de verilmiştir.

Tablo 2. Uzaktan eğitim çalışmalarındaki olumlu etkiler temasına yönelik analiz sonuçları

TEMALAR	ALT TEMALAR	KATEGORİLER	GÖRÜŞE KATILANLAR	GÖRÜŞE KATILMA SAYISI
Olumlu etkiler	Öğrenci	Nitelikli vakit	B1,A2,A3,B3	4
		Günlük yaşam becerileri	B1, A2,B3	3
		Esneklik	B1,A2,B2,B3,A5	5
		Uzaktan eğitim kararının yerinde oluşu	B1,B2	2
		Brans derslerinde katılım	B1,A3,A4	3
		Hastalıktan korunma	B1,B2,B3,A4	4
	Ebeveyn	Bilgi edinme	B1,A3,B2	3
		Öğretmen iletişimi	B1,A2,A3,B2,B3,A4	6
		İçselmotivasyon	B1, A3	2

Öğrenciye Olumlu Etkiler Alt Teması

Tablo 2 incelendiğinde uzaktan eğitim sürecinde öğrencileri olumlu etkileyen kategorilerin başında “esneklik” kategorisinin geldiği görülmektedir. Buna göre ebeveynler dersin telafi edilebilirlik, zaman ve mekâna göre ayarlanabilirlik, ödevlerle desteklenme süreçlerini dile getirmiştir. Bu konuyla ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Günlük yaşantımız ne ise aynısını yapıyorduk. Okula gittiği zamanki gibi bir rutin değil, yer ne zaman müsait olursa öğretmenler ne zaman müsait olursa öyle oldu” (A2)

“Derslerden kopmadı zorlanma olmadı. İsteksiz ve sıkıntılı olduğu dönemlerde ders yapmadık, yapamadık sonra ise öğretmenlerimiz telafilerini yaptılar...%100 e yakın katılım sağladık sayılır. Sadece ...'nın isteksiz olduğu zorunlu durumlar haricinde, onu da ödev ile telafi ettik” (B2)

Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilere olumlu etkisi olan bir diğer başlık “nitelikli vakit” tir. Bu aşamada ebeveynler öğrencilerin kendileriyle ve kardeşleriyle daha çok ve daha nitelikli vakit geçirdiklerinden bahsetmişlerdir. Kategoriye ait alıntılar şöyle verilebilir:

“Çocuğumla hiç yapmadığımız şeyleri yaptık, iyiliği o oldu. El sanatlarında beraberce yol kat ettik, boya yaptırdım. Şimdi anlıyorum epeyce faydası olmuş. Normal ödevi yapıyorduk ama bu kadar yapmıyorduk.” (B1)

“Mutlu olması için çok şey yapıyoruz. Evimiz yapbozlarla, boyamalarla, oyuncaklarla doldu. Beraber biz de onunla çocuk olduk, onunla oyunlar oynuyoruz mutlu olması için uğraşyoruz. O mutlu olunca biz de mutlu oluyoruz çünkü.” (A3)

Ebeveynlerin uzaktan eğitim sürecinin olumlu etkileri temasında ele aldıkları hastalıktan korunma ve kararın yerinde oluşu kategorileri dikkat çekicidir. Bununla birlikte tedbirler alındıktan sonra örgün eğitime devam edilmesi gerekliliğini vurgulayan ebeveynlerde bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili ebeveynlerin düşünceleri şu şekildedir:

“Yüz yüze eğitime dönülmesini istiyorum şahsen ama salgın sürerse yapacak bir şey yok.” (B1)

“Önce sağlık. Salgın bu şekilde devam ederken bu önlemlerle devam edilmesi gerekiyordu. Böyle olması gerekliydi.” (B2)

“Sağlık gerçekten önemli, pandemi geçip yüz yüze eğitime geçilirse daha yararlı olacaktır.” (B3)

“...15 günlük açılan sürede gittiğinde çok mutlu olmuştu. Çok iyiydik evde. Kapanınca (okul yeniden kapanınca) olumsuz etkiler görülmeye başlandı. Mutlu gidip mutlu geliyordu sabah kalkmasında sorun yoktu. Tedbirler alındıktan sonra eğitim olsun isterim.” (A3)

Ebeveynlerin uzaktan eğitim sürecinde ele aldıkları bir diğer öğrenciye olumlu etki kategorisi “günlük yaşam becerileri” olmuştur. Bu aşamada ebeveynler özel eğitim müfredatında günlük yaşam becerileri olarak adlandırılan (MEB, 2018b, s.9) etkinliklerin bir kısmından bahsetmişlerdir. Kategori ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Evde benim rutin temizlik şeyin vardır mesela’e (öğrenciye) verdim süpürgeyi önce tuttu elimden şey yaptırdım. Ben o da ileri geri süpürmeye çalıştı. Sonra şey yaptım pelüş ve cam silme şeyi gayet güzel yaptı onda arkasından ben de cam çek ile çekmiyorum paspas yaptırdım gayet başarılı oldu.” (B1)

“Ev işlerinde çok yardım etti sabah kalktığımızda yapılacak işleri hep beraber yaptık.” (A2)

“Whatsapp' tan düzenli ödev veriliyor. Özellikle günlük yaşam becerileri ile alakalı ödevler ihmal edilmiyor.” (B3)

Araştırmada uzaktan eğitimin öğrencilere olumlu etkilerine dair elde edilen bir diğer kategori “brans derslerine katılım” dır. Bu aşamada ebeveynler görsel sanatlar, el sanatları ve beden eğitimi dersine öğrencilerin ilgisinden ve sınıf öğretmenleri ile yapılan derslerde öğrencilerin sıkıldıklarından bahsetmişlerdir. Branş derslerine katılım kategorisi ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Bir eğitim olduğunun farkında beden ve elişi derslerini yaparken sınıf öğretmeni ile yapılan dersleri yapmak istemiyor.” (A3)

“Bu durumda en iyisi yapılıyor. Görsel sanatlar, beden eğitimi daha fazlasını yapıyor.” (A4)

Ebeveyne Olumlu Etkiler Alt Teması

Uzaktan eğitim sürecinde ebeveyne yönelik olumlu etkiler alt temasında yer alan “Öğretmen iletişimi” ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“İletişimimiz (öğretmenlerle) hiç kopmadı. Gerçekten işlerini iyi yaptıkların düşünüyoruz. Kendi çocukları gibi görüp öyle davranıyorlar.” (B2)

“Ben memnunum idareden de öğretmenlerden de, talep ettiğim hiçbir şeyden hayır cevabını almadım hiçbir velinin de hayır cevabı aldığına inanmıyorum” (A2)

“Öğretmenlerimizin ilgisi çok iyi. Boş vermediler, çok uğraşıyorlar. Okul ortamında bu kadar çok iletişim kuruyorduk. Şimdi daha çok iletişim kuruyoruz avantaj, hizmet bu oldu.” (A3)

Uzaktan eğitim çalışmalarında ebeveynlerin sıklıkla bahsettikleri bir başka olumlu etki teması “Bilgi edinme” kategorisidir. Buna göre ebeveynler öğrenciye yaklaşım konusunda bilgi sahibi olduklarını ve yeni beceriler edindiklerini belirtmişlerdir. Kategorilere dair alıntılar şu şekildedir:

“Çocukla beraber katıldığımız derste, (el sanatları) ile ilgili ben de çok şey yaptım kazandım.” (B1)

“Öğretmenlerle daha fazla iletişim kurularak, bireysel özelliklerine yönelik daha fazla çalışma oldu.” (A3)

“Özellikle bize katkısı oldu, yapılan dersleri canlı gördük nasıl davranmamız gerektiği konusunda fikir sahibi olduk.” (B2)

“Öğretmen ilişkisi, ders olarak rol model oldular bize.” (B3)

Araştırmamızda ele alınan bir başka kategori olan “içsel motivasyon” ile ilgili olarak ebeveynler sürecin zorluğuyla beraber kendilerini nasıl tatmin ettiklerinden bahsetmiştir. Kategori ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Azim, biz bunu başarırız (diyebilmek). İstek ve sabır. Görünüşte biz yapamayız deniyor ama oturuyorsun, başlıyorsun... bir süre sonra ben bunaldım, baktık 3 saat sonrasında yapabildik. En önemli şey sabır. Çocuğun da velinin de yapılacak şeyi istemesi gerekiyor. Çocukla beraber katıldığımız derste (el sanatları), ben de çok şey kazandım.” (B1)

“Çok zorlandım ama yine de güzel. Hem zor, hem güzel. Hem yapabiliyoruz hem zorlanıyoruz. Bir şeyleri yapabildiğimizi görmek için güzel tarafı.” (A3)

Tablo 3. Uzaktan eğitim çalışmalarına ilişkin olumsuz etkiler temasına ait analiz sonuçları

TEMALAR	ALT TEMALAR	KATEGORİLER	GÖRÜŞE KATILANLAR	GÖRÜŞE KATILMA SAYISI
Olumsuz	Öğrenci	Anımsal ve duyuşsal yakınlık	B1,A1,A2,A3,B3	5

etkiler		Ders yapmayı istememe	B1,A1,A3,B3,A4,A5	6	
		Ders saatinin işlevsizliği	B1,A1	2	
		Otoritenin zayıflaması	B1, A1, A3,A4,A5	5	
		Rutinlerin değişmesi	A1,A2,A3,B3,A4,A5	6	
		Sağlık problemleri	A3, A4	1	
		Davranış değişikliği	A1,A3,B3	3	
		Duygusal tepkiler	A1,A2,A3,A5	4	
		Can sıkıntısı ve zorlanma	B1,A2,A3,B2,A4,A5	6	
		Ebeveyn	Tükenmişlik	A1	1
			Kaygı	A1,A3	2
Zorlanma	B1,A1,A2,A3,A5		5		

Öğrenciye Olumsuz Etkiler Alt Teması

Tablo 3 incelendiğinde uzaktan eğitim sürecinde öğrencileri olumsuz etkileyen kategorilerin başında “ders yapmayı istememe” ve “rutinlerin değişmesi” kategorilerinin geldiği görülmektedir. Bu aşamada ebeveynler sıklıkla öğrencilerin düzenlerinin bozulduğundan ve bu şekilde ders işlemeyi istemediklerinden bahsetmişlerdir. Kategorilerle ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Çocuğun ders anında, dersi yapmak istememesi (nden zorlandım). İstemiyor çünkü. Ya hareket ediyor ya tepki veriyor. İlgi çekmek istiyor.” (A2)

“Çok düzensiz bir yaşamımız oldu.” (A3)

“Oturması için çok uğraşyoruz, ders yapmada süreklilik sağlayamıyor” (B3)

“Yüz yüze de, okulda öğretmenlere danışarak, karşılıklı etkileşimle bir şeyler yapabiliyorduk. Bu dönemde çok ders yapma imkânı olmuyor... Rutinlerin bozulması sıkıntılı oldu.” (A6)

Tablo 3 incelendiğinde öğrenciye olumsuz etkiler alt temasında ön plana çıkan bir diğer kategori ise “can sıkıntısı ve zorlanma”dır. Bu aşamada ebeveynler öğrencilerin ev içinde kısıtlandıklarını ve yeni düzene uyum sağlamakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Kategori ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Başlangıçta zor oldu, konsantrasyon zorluğu.” (B2)

“Zaten zor bir hayat, bununla beraber iyice kısıtlandık... zaten bizim çocukların eğitim alması kısıtlı uzaktan eğitim olunca iyice kısıtlandı... Bu (eğitim) temel bir haktır. Kısıtlanma olması gerekiyor çoğu şeyden tarz verilebilir ama eğitimden taviz olmaz.” (A2)

“Okul ortamında (ders) yapıyorken şimdi sürekli gezmek istiyor.” (A3)

Uzaktan eğitim sürecinin öğrenciye yönelik olumsuz etkilerinden bir diğeri olan “anımsal ve duygusal yakınlık” olarak kategorisi dikkat çekicidir. Buna göre ebeveynler yoğun olarak öğrencilerin çevrimiçi uygulamalarla ders dinlemesinin zor olmasından, yüz yüze iletişim ve temasın öneminden bahsetmişlerdir. Bu kategori ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“(Uzaktan Eğitim) Normal çocuklar için olumlu bir adım ama bizim çocuklarımız için zaten normalde de zorlanıyoruz. Bizim çocuklarımız bireysel birebir temas ile hareket ettiği için (öğrendiği için) olumlu olduğuna inanmıyorum. Engelli çocuklarda onaylamıyorum, normal çocuklar çevrimiçi dersi anlayabiliyorlar.” (A1)

“Uzaktan eğitim camdan (camın arkasından) bir şeye bakıp dokunamamak gibi bir şey... Hiçbir şey örgün eğitimin yerini tutmaz.” (A2)

“(Uzaktan eğitim) Eğitim konusunda faydalı olmuyor çünkü çocuk ekrana bakmıyor. Birebir çalışma yapılamıyor.” (B3)

Ebeveynlerin uzaktan eğitimle ilgili dile getirdikleri bir diğer önemli husus “otoritenin zayıflaması” olarak kategorilendirilmiştir. Kategori ile ilgili alıntılar şu şekilde özetlenebilir:

“Ödül-ceza konusunda evdeki uygulamada zorluk yaşıyoruz.” (A6)

“Öğretmenlerimiz orada ilgileniyordu. Öğretmene karşılık veremiyor orada (okulda) eğitim olduğunu biliyorlar. Evde 10 dakika bile oturtamıyorum.” (A3)

“Evde beni dinlemiyor (Eğitim konusunda öğretmenine bir otorite olarak görüp sizi otorite olarak kabul etmediğini mi söylemek istiyorsunuz?) Aynen, bana nazı geçiyor ona (öğretmenine) geçmiyor kameranın karşısına geçtiğinde yapmak istemiyor.... çocuklar uzaktan eğitime pek (uygun değil) çünkü yapmıyor, anneyi dinlemiyor. Belki o anda komut öğretmenler olunca yapacağı şeyleri yaptırabiliyor ama evde olunca olmuyor. (A1)”

Tablo 3.’de yer alan bir diğer öğrenciye olumsuz etki ettiği dile getirilen kategori “Duygusal tepkiler” dir. Bu kategori ile ilgili ebeveynler öğrencilerin daha önce gösterdikleri duygu durumlardan daha farklı duygu durumu içerisinde olduklarını dile getirmişlerdir. Kategori ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Çocuklarda özellikle agresiflik arttı.” (A2)

“Duygu değişimleri çok oluyor sorun çıkartmayan bir çocuktü. ...Öfke nöbetlerimiz var. Uyku düzenimiz bozuldu. Daha önceden bu öfke nöbetleri yoktu.” (A3)

“Daha asabi, okula gidemediği için çok sıkıntı yaşıyor.” (A5)

Ebeveynlerce ele alınan bir diğer olumsuz unsur öğrencilerde görülen “Davranış değişikliği” kategorisidir. Bununla ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Evde olduğunuz için tabii ki hiç yapmadığı hareketleri yapmaya başladı değişik hareketlere başladı. Mesela kafasına vuruyor, hiç yapmadığı bir şeydi normalde. Kendine karşı zarar verme davranışı başladı.” (A1)

“Okula gidip gelme rutini bozulduğu için artık evden çıkmak istemiyor.” (B3)

“Ders saatinin işlevsizliği” ve “Sağlık problemleri” kategorileri öğrencileri olumsuz etkileyen unsurlardan diğerleridir. Buna göre ebeveynler ders saatleri ile gündelik işleri arasında uyum sağlayamadıklarını ve derse başlayana kadar sürenin bittiğini öne sürmüşlerdir. Aynı zamanda sağlık problemi yaşayan bir öğrenci mevcuttur. Kategoriler ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Ders saatlerinde öğretmenler ulaşmaya çalışıyorlar ama ya benim özel durumum oluyor ya da çocuk girdiğimizde ders yapmak istemiyor.” (A1)

“O kadar çok duygu değişim oluyor ki psikiyatriye gitmek zorunda kaldık... Gece 4’e kadar oturuyoruz 1’e kadar (öğlen) uyuyoruz. Hiç ilaç kullanmamıştı, artık ilaç kullanmaya başladık.” (A3)

“Ders yapar, oyun oynar, yatar kalkar (rutinlerine devam eder). Nöbetleri arttı, onu gözlemleyebilirsiniz.” (A4)

Uzaktan eğitim sürecinin ebeveynlere olumsuz etkileri alt temasında en çok tekrarlanan kategori “zorlanma”dır. Bu kategori ile ilgili olarak ebeveynler sürecin getirilerinin kendilerine yansımaları ile ilgili konulardan bahsetmişlerdir. Kategori ile ilgili alıntılar şu şekildedir:

“Dünyayı çocuklarımıza zar zor tanıtmaya çalışırken bir de yasak girdi hayatımıza. Yasağı nasıl anlatacağız onu anlatma konusunda zorlandık.” (A2)

“Beden dersleri çok zor geçiyor yaptırıyorum çocuğa, ama yüz yüze olduğunda gayet güzel çalışıyor hocayla, ben gördüm. Ama uzaktan olduğunda yapamıyorlar çok zorlanıyorum.” (B1)

“Oturup ders dinlemesi, yazı yazması konusunda zorlanıyoruz” (A3)

Tablo 3.’de yer alan ebeveyni olumsuz etkileyen bir diğer kategori ise “kaygı”dır. Kategori ile ilgili alıntılar şu şekildedir.

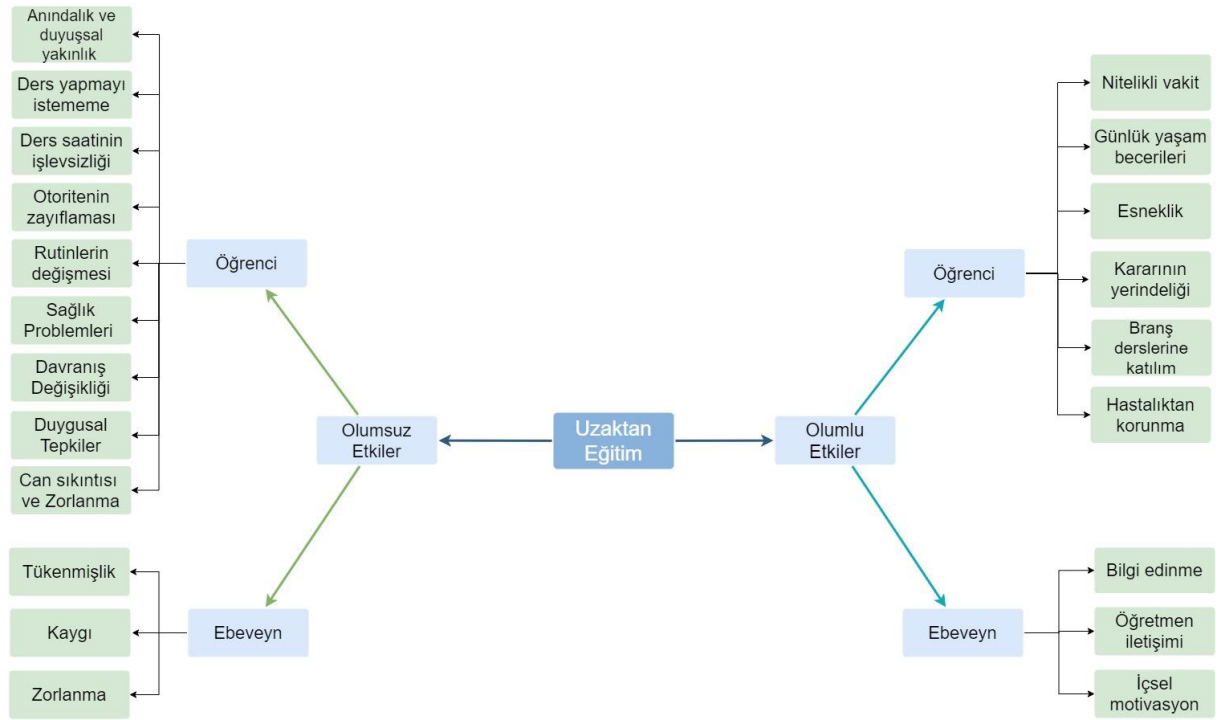
“Evimiz yapbozlarla, boyamalarla, oyuncaklarla doldu. Beraber biz de onunla çocuk olduk, onunla oyunlar oynuyoruz mutlu olması için uğraşıyoruz. O mutlu olunca biz de mutlu oluyoruz çünkü... Kavga çıkartır diye üstüne de gidemiyoruz.” (A3)

Ebeveynler ile görüşmeler neticesinde olumsuz etkiler kategorisinde yer alan “tükenmişlik” kategorisi ise dikkat çekicidir. Bir ebeveynde görülen bu durum mülakat boyunca olumsuz duygular ve yılmışlık ile kendini göstermiştir. Kategoriyi özetleyebilecek alıntılar şu şekildedir:

“Başlarda düzenli bir şekilde katılıyordum, ama sonra şahsi sorunlarım sağlık sıkıntılarım yüzünden internet problemi, çocuktan kaynaklanan problemler yüzünden, denk gelmiyor; Başlarda oldu ama sonradan olmadı, olsa da ders yapmıyor. Çünkü benim canımı sıkıyor, o yüzden ben de pek girmek istemiyorum.” (A1)

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, ergenlik çağındaki OSB’li bireyler ile ailelerinin Covid-19 2. pandemi sürecinde yaşadıkları uzaktan eğitim deneyimi ile alakalı imge ve algıları nitel bir olgubilim çalışması kapsamında ele alınmıştır. Edinilen bilgiler, içerik analizleri yöntemiyle incelenmiştir. Veriler olumlu ve olumsuz gruplar bağlamında kategori ve temalara ayrılarak incelenmiştir (Şekil-1).

Şekil -1 Uzaktan eğitimin olumlu ve olumsuz etkileri, temaları ve kategorileri

Olumlu etkiler temasının alt teması olan öğrenciye olumlu etkilerde esneklik kategorisi en başta yer almaktadır. Ebeveynler, verilen derslerin telafi edilmesi zaman ve mekâna göre yeniden ayarlanarak ödevlerle desteklenmesi konusunda çocuklarının fayda sağladığını belirtmişlerdir.

Eğitimin en önemli unsurlarından biri hazırbulunuşluk ilkesidir (İlhan ve Çetin, 2013 s-73). Özel eğitim okul ve kurumlarında uyulması gereken mecburi ders saat ve sürelerinin anlık duygu değişimi yaşayan otizmlilere uymaması, çoğunlukla bu sürelerin verimsiz geçmesine sebebiyet vermektedir.

Esneklik kategorisi, örgün eğitim içerisindeki bu olumsuz durumun uzaktan eğitimde telafi edilebildiğini göstermiştir.

Aynı alt tema altında ele alınan nitelikli vakit kategorisi ise ebeveynlerin öğrencisi buldukları otizmlilere kaliteli vakit geçirme imkânına sahip olduklarını göstermektedir. Cinsiyet rol kalıplarının öğrenilmesinde anne baba davranışlarının gözlenmesi çok önemlidir (Akoğlu, 2019, s.83). Özellikle erkek otizmlilerin başta olmak üzere evdeki baba figürü ile daha çok vakit geçirmesi rol model davranışların kazanımı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bir diğer kategori olan günlük yaşam becerileri ise günlük ev rutinlerinin ödev ve ders kapsamında özel eğitim öğretmenlerinin kontrolü ile yapılıyor olmasıdır. Özellikle ev ortamında pekiştirilmesi gereken bu becerilere ait birçok kazanım, ergenlik ve yetişkinliğe geçiş döneminde verilmelidir (Çattık ve Ergenekon, 2019, s.596). Ev ortamında pratiğinin yapılması gereken bu kazanımlar, uzaktan eğitim araçlarının kontrolünde bilinçli ve sistematik olarak gerçekleştirilmekte, böylelikle kazanımların kalıcılığı daha uzun sürmektedir. Günlük yaşam becerilerinin uygulanmasına paralel olarak bu kategori

ele alınan branş derslerine katılımında önemli bir nokta ise ebeveynlerin de özellikle el sanatları başta olmak üzere görsel sanatlar ve beden eğitimi derslerine kendilerinin de katılım sağlayarak bu dersin kazanımlarının mantığını anlayıp, ödevlendirmelerde çocuklarına sağlıklı bir şekilde rehberlik etme imkanı bulmuş olmalarıdır. Böylelikle otizmlili çocukların örgün eğitimde bile bulamadıkları bir fırsat olarak birebir el sanatları, resim ve beden eğitimi uygulamaları uzaktan eğitim vasıtasıyla yapılmaktadır.

Ebeveyne olumlu etkiler alt temasında göze çarpan ilk kategori öğretmen iletişimi adı altındadır. Örgün eğitimde tercih edilmeyen fakat otizmlili öğrencilerin, bilgi, beceri ve öğrenmeleri ile beraber sorumluluk ve bağımsızlık duygusunun da gelişmesine önemli bir katkısı olan ödevlendirmeler (Göç, 2016, s.3) konusunda, sınıf öğretmenleri ile kurulamayan diyaloglara zaman ayrılmış, örgün eğitimde ikili diyalog için ayrılan zaman çoğunlukla sınıf öğretmenlerine verilirken, branş öğretmenleri ile bu fırsat çok ele geçmemektedir. Branş dersleri uzaktan eğitimde de her ne kadar grup halinde yapılırsa da derse katılım süresince ebeveynlerin branş öğretmenleri ile iletişime geçme fırsatları olmuştur. Branş öğretmenlerinin ödevlendirmelerinde karşılaşılan soru ve sorunlarla ilgili direkt soru sorma fırsatı, uzaktan eğitim sayesinde elde edilmiştir.

Bunlarla beraber bu kategoride elde edilen önemli bir veri de içsel motivasyon ile ilgilidir. Ebeveynlerin zorlanılan bu süreçte bir şeyleri başarabildiklerini görmeleri, kendilerinin güçlü taraflarını keşfetmeleri ve bu keşifle beraber kendilerini motive etmeleri önemli bir kazanımdır.

Bu sayılan olumlu durumlara rağmen velilerin hepsi bir an önce gerekli sağlık tedbirlerinin alınarak örgün eğitime geçilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Bu beyan, çoğunlukla kendi tükenmişlikleri kaynaklı olarak verilmiştir.

Olumsuz etkiler temasında ele alınan öğrenci ile ilgili kategorilerin başında ders yapmada isteksizlik gelmektedir. OSB' li bir birey, göz kontağı kurmada her zaman problem yaşar iken (Özer ve Özdemir, 2015, s.2), ekran karşısında verilen komutları uzun bir süre alması için uygun göz kontağı kurması da beklenen bir durum değildir. Diğer bir kategoride ele alınan anımsal ve duyuşsal yakınlıkta da gözlenen bir durum olarak karşımıza çıkan temas yoksunluğudur. Otizmde beden, duyuşların merkezinde olduğu için, deneyimler ve öğrenme kinestetik (dokunsal) olmaktadır (Maçkalı, 2014). Bu yoksunluk ile verilmeye çalışılan eğitsel materyaller, yöntem ve teknikler OSB' li bireylerin mevcut rutinlerinin bozularak yerine yeni rutinlerin konmasını gerektiren davranışlar olmaktadır. Rutinlerini değişmesi konusunda uygun davranış kalıpları geliştiremeyen OSB' li bireyler (APA, 2013 s.25), özellikle ergenlik çağında bu değişime daha fazla direnç gösterirler. Can sıkıntısı ve zorlama kategorisinde OSB' li bireylerin ev ortamında sürekli kısıtlı kalmaları ergenlik çağına kadar geliştirmiş olduğu davranış kalıplarını bozulmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle örgün eğitimdeki müfredatlarda sosyalleşmeye yönelik kazanımlarla geçirilen uzun bir eğitim öğretim sürecinden sonra bir anda bu kazanımların tam tersi olarak tek mekâna bağlı kalmaları öğrenciler açısından ciddi bir problem olmaktadır. Her ne kadar sokağa çıkma yasağının olduğu saatlerde, 09.04.2020 tarihli İçişleri Bakanlığı genelgesine istinaden OSB' li bireyler ve refakatçileri istedikleri saatte dışarıya çıkabilseler de okul, park, bahçe, avm gezme gibi pandemi öncesi rutinlerine dönememiş olmaları, bu çocuklar açısından problem teşkil etmektedir.

Ebeveynlerin anne baba rollerinin yanına öğretmen rolünü de koymaya çalışması, OSB' li bireyler tarafından anlamlandırılmamakta, öğretmen rolünü anne baba önünde ayıran OSB' li birey de ebeveynlerini eğitim alanında otorite olarak kabul etmemektedir.

OSB' li bireyler için rutine sadık kalmak çok önemlidir (Doğan vd., 2016, s.81). OSB tanılı bireylerin rutinelere aşırı bağlı olduğu ve değişikliklere aşırı tepki gösterdikleri aynı zaman da öfke gösterme biçimlerinin istenilmeyen bir durum ya da ortamdaki kurtulmaya yönelik olduğu bilinmektedir (Tohum Otizm Vakfı, 2019, s.11, s.21). Uzaktan eğitim sürecinde bu kadar fazla rutin değişiminde çocuklarda öfke nöbetlerinin sıklaşması, olumsuz yeni stereotipik davranışlar (kafasına vurma, belirli eşyalara zarar verme, fırlatma vb.) meydana gelmesine ve sağlık problemlerine (sıklaşan nöbetler, uyku düzeni bozukluğu vb.) sebebiyet vermekte olduğu düşünülmektedir.

Ebeveynlerin kendilerine olan olumsuz etkileri ile ilgili olarak ele alınan ilk kategori mevcut rutinlerin değişimine ayak uyduramamaktan kaynaklı zorlanmadır. Anne baba rolüne eklenmek zorunda kalan fakat OSB' li bireyler tarafından otorite olarak kabul edilmeyen öğretmen rolü en çok zorlanılan durum olarak ifade edilmiştir. Değişen rutinler, yeni roller, ortaya çıkan olumsuz davranışlar ve sağlık problemleri ister istemez kaygıya sebebiyet vermiştir. Bu kadar kaygı neticesinde zaten hâlihazırda ebeveynlerde var olan tükenmişlik diğer bir kategori olarak bu araştırmada kendini yer bulmuştur.

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulabilir:

- Uzaktan eğitim çalışmalarında, ilgi ve dikkati sağlayacak etkinlikler için öğretmenlerin web2 araçlarını kullanmalarının sağlanması için hizmet içi kurslar açılabilir.
- Sınıf öğretmenleri tarafından, evde günlük yaşam becerilerinin kazanılmasına yönelik aktivitelerin öncelikli olarak ebeveynlere rehberlik şeklinde verilmesi, bu rehberlikten sonra yapılan öğrenci uygulamalarının da özel eğitim öğretmenlerince değerlendirilmesi, verilen eğitimin daha verimli olmasını sağlayabilir.
- Teknolojik imkânları olan ebeveynlere, donanım ile ilgili eğitimler verilip öğretmenler ile eş güdümlü olarak grafik tabletler ve/veya sanal gerçeklik (VR)' e imkân tanıyan cihazlar ile ders veya etkinlikler tasarlanabilir.
- Özellikle rehber öğretmen / psikolojik danışmanlar vasıtası ile ebeveynlere psikolojik destek sağlanması için uzaktan eğitim saatleri içerisine rehberlik saatleri konulabilir.

Kaynakça

- Akkaş Baysal, E., Ocak, G. (2020). Covid-19 Salgını Sonrasında Okul Kavramındaki Paradigma Değişimine ve Okulların Yeniden Açılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 18(2), 676-705. <https://doi.org/10.37217/tebd.787504>

- Akoğlu, G. (2019). *Ankara'da Yaşayan ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Orta Sınıf Babaların Babalık Deneyimleri* (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara.
- American Psikiyatri Birliği (APA). (2013). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı*, Beşinci Baskı (DSM-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı (Çev. E. Koroğlu) Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Bakioğlu, B., Çevik, M. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 109-129. DOI : <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43502>
- Baltacı, A. (2017). Nitel Veri Analizinde Miles-Huberman Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Bayburtlu, Y.Z. (2020). Covid-19 Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinde Öğretmen Görüşlerine Göre Türkçe Eğitimi. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 131-151. DOI: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44460>
- Becker, S.P., Breaux, R., Cusick, C.N., Dvorsky, M.R., Marsh, N.P., Sciberras, E., Langberg, J.M. (2020). Remote Learning During Covid-19: Examining School Practices, Service Continuation, and Difficulties for Adolescents With and With Out Attention-Deficit/ Hyperactivity. *Disorder Journal of Adolescent Health*, 67(6), 769-777. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.09.002>
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sırasında İlköğretim Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik İmge ve Algıları: Bir Metafor Analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1- 23. <http://dergipark.gov.tr/usakead>
- Berg, B.L., Lune, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (9.Baskı) (Çev. A. Arı) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Cavkaytar, A. (Ed). (2016). *Otizm Spektrum Bozukluğu* (2. Baskı). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Erişim Tarihi:02 Ocak 2021, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5616/otizm-spektrum-bozuklugu-kitabi-2016-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf>
- Creswell, J.W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri; Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3.baskı) (Çev: M. Bütün, S.B. Demir) Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Çakın, M., Külekçi Akyavuz, E. (2020). Covid-19 Süreci Ve Eğitime Yansıması: Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 165-186. <https://doi.org/10.24289/ijsser.747901>
- Çattık, E. O., ve Ergenekon, Y. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Bağımsız Yaşam Becerilerinin Öğretildiği Araştırmaların İncelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 572-607.

- Demir, S., Kale, M. (2020). Öğretmen Görüşlerine Göre, Covid-19 Küresel Salgını Döneminde Gerçekleştirilen Uzaktan Eğitim Sürecinin Değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 15(8) , 3445-3470. Doi: 10.7827/turkishstudies.44492
- Doğan, Y., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G., Töret, G., Özkubat, U., & Duman, A. T. C. (2016). Otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocuklarda anne-çocuk etkileşiminin karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(01), 79-96.
- Elo, S., Kyngäs, H. (2008). The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115 DOI: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x
- Göç, S. (2016). *İpad yoluyla sunulan etkinlik çizelgelerinin otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda bağımsız ödev yapma becerileri üzerindeki etkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İlhan, M., Çetin, B. (2013). Çevrimiçi Öğrenmeye Yönelik Hazır Bulunuşluk Ölçeği'nin (ÇÖHBÖ) Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 3(2), 72-101.
- Kalaç, M.Ö., Telli, G., Eronal, Y. (2020). *Covid-19 Mücadelesi Kapsamında Uzaktan Eğitim Sürecinde Engelli Öğrencilerin Durumu Sorunlar ve Çözüm Önerileri.* Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi Müdürlüğü
- Maçkalı, Z. (2014). *Otizimde erken müdahalede sanatla terapi.* Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Eğitimi Bitirme Tezi. 3. Sanatla Terapi ve Yaratıcılık. Erişim Tarihi: 08 Ocak 2021, <https://www.sanatsikoterapileridernegi.org/otizm-ve-sanat-terapisi.html>
- Onat Kocabıyık, O. (2016). Olgubilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-66. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200424>
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018, 7 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 30471) Erişim Tarihi: 30 Aralık 2020, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf
- Özer, E., Özdemir, S. (2015). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Yüz İşleme ve Göz İzleme Becerileri. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(1), 1-23.
- Rakap, S., Birkan, B., Kalkan, S. (2017). *Türkiye'de Otizm Spektrum Bozukluğu ve Özel Eğitim.* (Ed. Salih RAKAP) İstanbul: Tohum Otizm Vakfı. Erişim Tarihi: 06 Ocak 2021, <https://www.tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2018/10/tosboe2017.pdf>
- Sirem, Ö., Baş, Ö. (2020). Okuma Güçlüğü Olan İlkokul Öğrencilerinin Covid-19 Sürecinde Uzaktan Eğitim Deneyimleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 993-1009.

- Stenhoff D.M., Pennington R.C., Tapp M.C. (2020). Distance Education Support for Students with Autism Spectrum Disorder and Complex Needs During Covid-19 and School Closures. *Rural Special Education Quarterly*, 39(4), 211-219. doi:10.1177/8756870520959658
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (09 Nisan 2020), *81 İl Valiliğine Özel Gereksinimli Olan Çocuk ve Gençler Genelgesi*, Erişim Tarihi: 25 Aralık 2020. <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-ozel-gereksinimi-olan-cocuk-ve-gencler-genelgesi>
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (t.y.) *Otistik çocukların eğitiminde aile el kitabı*. Erişim Tarihi: 25 Aralık 2020, https://orgm.meb.gov.tr/kitaplar/otizimli_cocuk_aile_el_kitabi.pdf
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). *Orta-ağır zihinsel engeli ve otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için bağımsız yaşam becerileri dersi öğretim programı*, III. kademe (9, 10, 11 ve 12. sınıf). Ankara: MEB
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (02 Temmuz 2020a), *COVID-19 Nedir ?*, Erişim Tarihi: 25 Aralık 2020. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (02 Temmuz 2020b), *Pandemi*, Erişim Tarihi: 25 Aralık 2020 <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html>
- Tohum Otizm Vakfı, (2019). *Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) Şimdi Ne Olacak?* Erişim Adresi: <https://www.tohumotizm.org.tr/wp-content/uploads/2019/06/2BUSY-1.Otizm-Spektrum-Bozuklug%CC%86u-Pembe-Kitapc%CC%A7%C4%B1k-IC-64-sayfa.pdf>
- Ulusal Otizm Merkezi. (2009). *Ulusal Standartlar Raporu*. (Çev. M, Turan) Erişim Tarihi: 26 Aralık 2020, <https://www.algiaba.com.tr/wp-content/uploads/2013/11/ulusal-otizm-merkezinin-ulusal-standartlar-raporu.pdf>
- UNESCO, (2020), *Covid-19 İmpact on education*. Erişim Tarihi:25 Aralık 2020 <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/>
- Wang, Y-W. (2013). Nitel Araştırma. P.P. Hepner, B. E. Wampold, D.M. Kivlighan (Ed.) *Psikolojik Danışmada Araştırma Yöntemleri içinde* (285-326. ss.) Ankara: Mentis Yayınları